

A felvilágosult abszolutizmus politikája és magyarországi képviselői

V. Politikai intézmények, eszmék, ideológiák / 26.

Ez a tétel is a könnyebbek közé tartozik, mivel elég egyértelmű. Nem tartom valószínűnek, hogy valami nagyon bonyolult feladatot tudnának kitalálni hozzá. A tétel felépítése a következő: először pár sor erejéig általánosságban olvasható pár gondolat a felvilágosult abszolutizmusról, majd a magyarországról, majd külön Mária Terézia és II. József uralkodásáról.

A felvilágosult abszolutizmus

A felvilágosult abszolutizmus bár a feudalizmust igyekszik konzerválni, eszközrendszere éppen ellentétesen hat. A felvilágosult abszolutizmus elsősorban **Közép-Európában** jelent meg (Poroszország, Habsburg Birodalom). Ezek az államok a XVIII. századra gazdaságilag jelentősen elmaradtak a fejlett Nyugathoz képest, ami már nagyhatalmi állásukat is veszélyeztette. Ezzel együtt az uralkodó és az uralkodó rétegek nem akartak lemondani hatalmukról, és nem kívánták a polgári átalakulást, ugyanakkor az is jellemző, hogy egyik országban sem alakult ki olyan erős polgárság, amely ezt ki tudta volna kényszeríteni. A gazdasági problémákat **merkantilista gazdaságpolitikával** kívánták kezelni, és jellemzőek voltak az állami manufaktúra alapítások. A kormányzati eszközöket tekintve is hasonlóságok figyelhetők meg. Mindenhol kimutatható a **rendek jogainak korlátozása** (pl.: az országgyűlés szüneteltetése), a **rendeletekkel való kormányzás**, szakemberek részvétele a kormányzásban. A társadalmi feszültségek enyhítésére és a modernizáció érdekében jelentek meg az abszolutizmusok **oktatási és egészségügyi reformjai**.

A **felvilágosult abszolutizmus** korát **Magyarországon** Mária Terézia uralmának második felétől, **1765-től** II. József haláláig, **1790-ig** számítjuk.

A felvilágosult abszolutizmus Kelet-Európában kísérletet tett **a társadalmilag és gazdaságilag elmaradott területek felzárkóztatására a fejlett Nyugathoz**, főleg Franciaországhoz. Az uralkodók **rendeletekkel** igyekeztek pótolni mindazt, amit a fejlettebb régiók szerves fejlődéssel értek el, így a közigazgatás korszerűsítését, ami centralizációt jelentett, az iparpártolást, az iskolarendszert és a közegészségügyet vették célba. Tompítani próbálták a társadalmi ellentéteket, beavatkoztak a jobbágy és földesurának viszonyába. Szerették volna eltörölni a fejlődést gátló évszázados kiváltságokat.

Mária Terézia uralkodása

Mária Terézia 1765-ben társuralkodónak maga mellé vette fiát, II. Józsefet, és ezt követően sem ő, sem fia nem hívott össze országgyűlést.

A **hétéves háború** (1756-1763) megmutatta, hogy Ausztria számára elengedhetetlen haderejének korszerűsítése. A hubertusburgi béke II. Frigyes porosz király birtokába adta Sziléziát. E háborúban a magyar nemesség, mivel nem az ország védelméről volt szó, csak igen korlátozott számban vett részt. A nemesi felkelésszámban és minőségben is alatta maradt a kor követelményeinek. Ezért követelte a királynő az 1764-65. évi országgyűlésen a nemesektől, hogy személyes részvételük helyett fizessenek adót, erről azonban a rendek hallani sem akartak. Ettől kezdve a rendek és az uralkodó viszonyát a kölcsönös elhidegülés jellemezte.

Mária Terézia felvilágosult tanácsosai segítségével belátta, hogy államának lakóit védelemben kell részesítenie, ha jó adózó polgárokat akar nevelni belőlük. Az **1767**-ben kiadott **urbárium**a beavatkozott a jobbágy és a földesúr közötti magánjogi viszonyba, és állami ellenőrzés alá vonta. Egyfelől vallásos meggyőződése, másrészt józan belátása vezette arra, hogy főleg a majorsági gazdálkodáshoz szükséges robotterheket mérsékelje. árványok Csak ezek megoldása tette lehetővé, hogy az uralma idején hatszorosára emelkedett állami adót a jobbágy be tudja fizetni.

Az **oktatásügyi reform** a tananyag elvilágiasodását is jelentette. Ehhez jó alapot nyújtott a jezsuita rend feloszlását elrendelő 1773. évi pápai bulla. A rend vagyonát az állam kisajátította, tanulmányi alapot hozott létre belőle, majd iskolákat alapított. A Nagyszombaton, jezsuiták által alapított és vezetett egyetemet a királynő Budára hozta, és orvosi karral bővítette. Előírta gimnáziumok és népiskolák alapítását. Az iskolák tantervi szabályozását tartalmazza az **1777**-ben kiadott rendelet, a **Ratio Educationis**. A felvilágosult reformokhoz tartozott az egészségügyet korszerűbbé tevő intézkedések sora. Így a járványok megelőzése, a szülő nők védelmére létrehozott bábaképző, a kuruzslás büntetése is ennek a törekvésnek a jegyében született.

II. József uralkodása

II. József 1780-ban, anyja halála után folytatta, és új, gyökeres reformokkal tette határozottabbá a felvilágosult abszolutizmus jelenlétét a birodalmában. II. József „az állam első szolgájának” tekintette magát. Tudta, hogy reformjai zátonyra fognak futni a magyar nemeseknek a Hármaskönyvben lefektetett jogain, ezért lemondott a koronázásról. Ha ezt nem teszi meg, fel kellett volna esküdnie a magyar alkotmányra, amely tartalmazta a nemesek kiváltságait. Emiatt „**kalapos királynak**” gúnyolták. Voltak az országban olyan gondolkodók, akik felismerték, hogy II. József rendeletei a modernizációt szolgálják. Ezek mindenképpen támogatták politikáját. Őket nevezzük **jozefinistáknak**. Céljuk az volt, hogy a birodalom könnyen és jól irányítható legyen, a sok testből álló állam minden egyes részét, tartományát Bécsből a kormányzóságokból igazgassák, egységes nyelven.

II. József felvilágosult gondolkodására utal, hogy legelső rendeletei az emberek szabadságérzetére vonatkoztak. A cenzúra enyhítése után fellendült az irodalom és a sajtó. **1781**-ben kiadott **tűrelmi rendele**te megszüntette a protestánsok és görögkeletiek elé emelt, érvényesülésüket gátló akadályokat, megkönnyítette a templomépítést. Kiűzte az országból azokat a szerzetesrendeket, amelyek nem végeztek tanító munkát.

1784-ben nagy ellenállást kiváltott **nyelvrendelete** a német nyelvet akarta hivatalossá tenni. Abban igaza volt, hogy a latin, amely hivatalos nyelvként már alkalmatlan volt a magyarországi közigazgatásra, középkori kövületként maradt itt, de ez a nyelv jelentette a nemesség privilégiumát a magyarul beszélő jobbágyokkal szemben. Jobban veszélyeztette megmaradásunkat az, hogy a felsőoktatás, majd a középfokú oktatás tannyelvévé kívánta tenni a németet. Ez gátat vetett volna a magyar nyelv fejlődésének.

A birodalom központosított irányításának szándéka, valamint a nemesség helyi hatalmának megtörése vezette az uralkodót abban, hogy **1785-ben megszüntesse a vármegyei közigazgatás kizárólagosságát**, és az országot **tíz kerületre** ossza. Megelőzte ezt a **népszámlálás**, amelynek során felmérte, hány nemes és nem nemes él az országban.

A nemesség egy része, a legműveltebbek, felismerték, hogy a korszerűsítés is együtt jár az új közigazgatási kerületek létrehozásával, ezért szívesen vállaltak hivatalt. A kerületek élére királyi biztosokat neveztek ki. Ezek között volt gróf Széchényi Ferenc is. Kazinczy Ferencet a kassai kerületben találjuk, ahol tanügyi hivatalnokként tevékenykedett.

Javított a jobbágyság jogi helyzetén az ugyancsak **1785**-ben kiadott **jobbágyrendelet**. Lazította kötöttségét, feloldatta az örökös jobbágyság alól, megtiltotta, hogy jobbágyként

szólítsák. Ez nem jelentette a felszabadulást, de lehetőséget adott a szabad költözködés visszaállításával arra, hogy felemelkedjék, mesterséget tanulhasson.

II. József **1789**-ben adta ki rendeletét az **egységes földadóról**, amit a következő évben szándékozott bevezetni. Ezzel megszüntette volna a nemesség sarkalatos jogát, az adómentességet. Így a hétéves háború befejezése óta fokozódó ellentét az udvar és a magyar nemesség között a tetőpontjára hágott. Itthon az ellenállás gúnydalokban, tüntető magyaros viseletben, a magyar zene, tánc feléledésében, a magyar beszéd elterjedésében jelentkezett.

A francia forradalom híre, az ancien régime bukása a beteg uralkodót félelemmel töltötte el. **1790-ben halálos ágyán visszavonta rendeleteit a jobbágyrendelet és a türelmi rendelet kivételével.** Mindkettő megtartása erkölcsi emelkedettségre utal, hiszen tömegek sorsán enyhített velük.

A felvilágosult abszolutizmus kísérlete, vagyis az, hogy Magyarországot és a Habsburg Birodalmat felemelje, részben megvalósult. Mária Terézia és II. József felvilágosult reformjai megmutatták a társadalomnak azokat a hibáit, amelyek a fejlődés útjában álltak.